

ТЕРНОПЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ ОБЛІКУ І АУДИТУ

Кафедра обліку у виробничій сфері

КУРСОВА РОБОТА

З дисциплін «Фінансовий облік» і «Управлінський облік»

на тему:

**«Бухгалтерський баланс (Звіт про фінансовий стан):
методика формування та історичний аспект
становлення»**

Студентки 4- го курсу групи ОП -42

напрямку підготовки 6.03.05.09 «Облік і
аудит»

Івахів Ю.В.

Науковий керівник: к. е. н. доцент

Назарова І. Я.

Національна шкала _____

Кількість балів _____ Оцінка ECST _____

Члени комісії:

_____

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

_____

(підпис)

(Прізвище та ініціали)

Тернопіль, 2016

Зміст

Вступ.....	3
1. Історичний аспект становлення бухгалтерського обліку.....	5
2. Зміст і будова бухгалтерського балансу.....	18
3. Загальна характеристика активу балансу.....	23
4. Особливості формування пасиву бухгалтерського балансу.....	26
Висновки.....	29
Список використаної літератури.....	32

Вступ

Розвиток бухгалтерського обліку підтверджує незмінність покладених на нього завдань – забезпечення об'єктивного визначення фінансово-майнового стану підприємства та фінансових результатів його діяльності. Відповідно, основне джерело інформації про фінансовий стан підприємства – це баланс, який є невід'ємною складовою системи бухгалтерського обліку та фінансової звітності, що здатна забезпечити інформаційні потреби різних категорій внутрішніх і зовнішніх користувачів. Виникнення і розвиток бухгалтерського балансу є складовою історії обліку, вивчення якої дає змогу зрозуміти економічне життя минулих століть, осмислити досвід попередників. Узагальнення історичних аспектів розвитку бухгалтерського балансу та його побудови надає можливість усвідомити його сучасне значення та передбачити напрями подальшої еволюції.

В теперішній час актуальним виступає оволодіння методикою аналізу балансу. Дана методика допоможе об'єктивно оцінити ефективність господарської діяльності та виробити обґрунтовані управлінські рішення за для виявлення та використання резервів покращення функціонування виробничих ресурсів підприємства. Вміти читати баланс повинні керівник підприємства, працівники економічних та інших служб для вирішення найрізноманітніших питань.

Метою моєї роботи є, по-перше, висвітлення з урахуванням досягнень економічної науки передумов виникнення балансу як елемента методу бухгалтерського обліку та як форми фінансової звітності; по-друге, аналіз літературних джерел та нормативних документів щодо основних нововведень у структурі бухгалтерського балансу за період з початку ХХ ст. до сьогодні; по-третє, надання обґрунтованих висновків та пропозицій щодо чинної форми балансу (звіту про фінансовий стан).

Виходячи із мети основним завданням курсової роботи є:

1. формулювання визначення бухгалтерського балансу, розгляд історії його виникнення та етапів розвитку;
2. вивчення структури балансу;
3. вивчення порядку складання балансу та змісту його статей;

Об'єктом дослідження являється бухгалтерський баланс як економічна категорія.

Предметом дослідження виступають організаційно–економічні відносини в процесі відображення в обліку розділів та статей бухгалтерського балансу.

1. Історичний аспект становлення бухгалтерського балансу

Баланс як сукупність сучасних ознак матеріального і формального порядку має дуже давні традиції. Р. де Рувер вважав, що слово «баланс» вперше зустрічається у фінансових звітах у 1427 р. А. Чічіреллі вказував, що термін «баланс» вперше зустрічається у звіті банку Медічі за 1495 рік. Для того часу було типово, що звітність складалась нерегулярно – від одного до п'яти років. Але чи можна назвати ті звіти балансами в сучасному розумінні, залишається під питанням. Значна кількість істориків вважає, що баланс як звітний документ отримав визнання не раніше XIX ст. Про це свідчить виникнення балансоведення як оригінального напрямку розвитку облікової теорії наприкінці XIX – на початку XX ст. в Німеччині, в основу якого були покладені вчення І.Ф. Шера.

У вітчизняній літературі появу бухгалтерського балансу відносять до середини XIV століття і дотримуються версії, що виникнення подвійної бухгалтерії пов'язано з Л. Пачолі та його «Трактатом про рахунки та записи», який побачив світ у 1494 році, та з книжкою Бенедикта Котрульї, котру було написано в 1458 році, але видано тільки в 1573 році у Венеції. Під балансом Л. Пачолі розумів процедуру, пов'язану з установленням тотожності оборотів за дебетом та кредитом рахунків Головної книги. Засновник подвійної бухгалтерії писав: «В этой тетради ничто не может быть занесено в «Дать», чего нет в «Иметь», и взаимно – нельзя поместить в «Иметь» той суммы, которая не занесена в «Дать». Отсюда происходит баланс, который составляется из книги. В сальдо тетради должно оказаться в «Дать» столько же, сколько в «Иметь». Под балансом книги разумеется сложенный в длину лист, на котором перечислены по правой руке все верители, а по левой – все должники, и если сумма страниц «Дать» равна сумме страниц в «Иметь», то этим доказывается, что книга исправна. Баланс книги должен быть равен» .

У «Керівництві конторськими знаннями» К.М. Клінге 1857 року писав, що місячний баланс має за мету довірити перенесення всіх статей із пам'ятної й касової в головну книгу. Місячний або пробний баланс складається із загальних сум, які отримують зі складених дебетових і кредитових сторінок головної книги. Складання чистого балансу здійснюється таким чином, що дебітори з дебетової сторінки головної книги та кредитори з кредитової сторінки тієї самої книги зазначаються в двох стовпчиках, і разом з тим визначаються залишки. При цьому баланс у рахівництві вчений розумів як рівновагу численних рівностей двох або декількох відносно головних сум.

У «Записках про загальне рахівництво» за 1896–1897 рр. вчений Сіверс про баланс зазначив наступне: для місячного складання книги необхідно перш за все бути впевненим, чи правильно все зазначено протягом місяця. Для цього представляється стан рахунків головної книги та три підсумки, – журналу, дебету і кредиту. Таке складання рахунків називають перевірочним, пробним балансом, оскільки однією із цілей його складання є перевірка книги, а іншою – отримання чіткого розуміння кожного рахунку. Ліва сторінка балансу або актив включає всі сальдо за дебетом, що показують нам всі наявні засоби, а права сторінка або пасив включає всі сальдо за кредитом, що показують нашу заборгованість.

В енциклопедичному словнику Брокгауза й Ефрона під балансом розуміють ваги, рівновагу між дебетом і кредитом, причому розрізняють рахунки вхідного балансу, якщо ними відкриваються комерційні книги, й рахунки вихідного балансу, якщо вони виводяться при закритті рахунків. Щоб скласти правильний баланс, необхідно попередньо перевірити всі рахунки, потім урівноважити дебет і кредит. Розрізняють бруто-баланс та нетто-баланс, залежно від того враховані лише дебет і кредит окремих рахунків або всіх рахунків .

Проаналізувавши зміст економічної категорії «баланс» у середньовічній практиці, можна зробити висновок, що баланс у ті часи розуміли лише як перевірочний, який давав змогу впевнитися у правильності відображення операцій з господарської діяльності підприємства. На підтвердження цього є ще один досить цікавий факт, що різниця між дебетовими і кредитовими оборотами, яка виникала в результаті арифметичних помилок, списувалася на прибутки чи збитки.

В економічній літературі вітчизняні та зарубіжні автори підтримують ідею трактування балансу або як елемента методу бухгалтерського обліку (Н.В. Дембінський, В.Г. Швець, В.Ф. Палій, Я.В. Соколов, П.Я. Хомин та інші), або як документ, що визначає фінансовий результат діяльності підприємства (Л.В. Чижевська, В.В. Сопко, П.І. Савічев, Кяран Уолш та інші). Підтримуючи думку професора П.Я. Хомина та враховуючи досвід зарубіжної облікової практики, наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. №627, форму звітності №1 було названо «Баланс (звіт про фінансовий стан)», що дає можливість узгодити її назву з іншими формами звітності та розмежувати поняття балансу як елемента методу бухгалтерського обліку та форми фінансової звітності.

Вивчення літературних джерел і публікацій показує, що, зважаючи на повне розуміння практичного значення вхідного, вихідного, місячного, пробного, чистого чи іншого балансів, бухгалтерський баланс – це звітна таблиця, одна з форм фінансової звітності, що містить відомості про стан і розміщення господарських засобів підприємства та їх джерел у грошовій оцінці на певну дату. Сьогодні, як і у ті часи, основою балансу є постулат німецького вченого І.Ф. Шера, що баланс – це рівність активу і пасиву, крім того, це документ, який побудований у формі рахунків у заключний день операційного періоду. Як бачимо, ідею німецької школи поступово запозичили російські та українські вчені.

Структура балансу постійно зазнавала змін одночасно зі змінами в обліку. Бухгалтерський баланс, що діяв до кінця 1938 року, не давав можливості відображати величину власних оборотних засобів підприємства. Починаючи з річного звіту 1949 року, нормативи відображалися як на дату складання балансу, так і на початок року. Слід також зазначити, що з 1951 року групи балансових статей почали називати розділами.

Радянський баланс був інструментом перевірки виконання виробничо-фінансових планів, знаряддям суспільного контролю та планового впливу на процес виробництва. Форма балансу передбачала розподіл активу й пасиву на групи, розділи та статті. Групи позначалися буквами, розділи – римськими цифрами, а статті – номерами. Відповідно, актив балансу був побудований наступним чином: А – основні й вилучені засоби; Б – нормовані засоби (власні та прокредитовані); В – засоби в капітальному ремонті та капіталовкладеннях; Г – засоби в розрахунках та інших активах. Пасив балансу: А – власні та прирівняні до них засоби; Б – короткострокові банківські кредити під нормовані запаси; В – засоби в капітальному ремонті та капіталовкладеннях; Г – короткострокові кредити, фонди, розрахунки та інші пасиви. Групи статей активу й пасиву пов'язані між собою: так, група А в активі показує, скільки засобів вкладено в іммобільні цінності, що знаходяться поза обігом, оскільки тут показана вартість будинків, обладнання, а також сум, вилучених з обігу шляхом безповоротної їх передачі або сплати (платежі до бюджету тощо). Всі ці вкладення пов'язані з групою А в пасиві й покриваються за рахунок статутного капіталу, тобто засобів, наданих підприємству державою, та засобів, що числяться в складі власних у групі А пасиву. Таким чином, зазвичай джерелом покриття засобів, розміщення яких показано в групі А активу, є засоби, показані в групі А пасиву.

У 60–70-х роках акцент при побудові балансу робився не тільки на завданні планування, економічного аналізу й контролю, а й на специфіці

виробничо-господарської діяльності підприємства. В 70-х роках актив балансу був побудований за наступними розділами: основні фонди й необоротні активи; нормовані оборотні засоби; грошові кошти, розрахунки та інші активи, засоби й витрати на капітальне будівництво та витрати на формування основного стада. Пасив балансу: джерела власних та прирівняних до них засобів; кредити банку під нормовані оборотні засоби; різні кредити банку, розрахунки та інші пасиви; джерела засобів для капітального будівництва та фінансування витрат на формування основного стада. Удосконалюючи чинну форму балансу, П.І. Савічев та І.А. Басманов пропонували відображати фінансові результати та вилучені кошти в самостійному розділі, відокремивши вилучення з прибутку від вилучень зі статутного фонду та інших джерел. А. Іванов вважав за можливо взагалі виключити вилучені кошти з балансу, при цьому зберігаючи в ньому тільки частину прибутку, що залишилася в обігу.

Своє бачення щодо удосконалення чинного балансу, який стане більш показовим, інформативним та реальним, подав С.О. Щенков, запропонувавши актив балансу побудувати за наступними розділами:

- 1) основні засоби;
- 2) оборотні засоби загального при- значення (такі, що нормуються та не нормуються);
- 3) оборотні засоби спеціального призначення;
- 4) капітальні вкладення.

У свою чергу, В.Ф. Палій побудував баланс за принципом важливості інформації для управління та виділив лише три розділи:

- 1) оборотні засоби загального призначення (такі, що нормуються та не нормуються);

- 2) спеціальні оборотні засоби;
- 3) основні засоби та капітальні вкладення.

Узагальнюючи інформацію щодо структури бухгалтерського балансу 30–90-х років ХХ ст. можна зробити висновок, що баланс був представлений як загальний рахунок, коли його статті наводили інформацію синтетичних рахунків, а інколи навіть субрахунків. Така звітна форма балансу подібна до Головної книги, що спонтанно спричинила підхід до балансу як до елемента методу бухгалтерського обліку й звітності.

З 1 січня 1992 року встановлені нові форми бухгалтерського балансу та фінансової звітності. Актив балансу був побудований за такими розділами:

- 1) основні засоби та вкладення;
- 2) запаси та витрати;
- 3) грошові кошти, розрахунки та інші активи.

Пасив балансу:

- 1) джерела власних коштів;
- 2) кредити та інші позичені кошти;
- 3) розрахунки та інші пасиви.

Враховуючи таку структуру балансу, д.е.н. В.В. Сопко відзначає, що «...в балансі основні засоби, малоцінні та швидкозношувані предмети та нематеріальні активи показані за первісною вартістю, а сума зношення цих засобів – у пасиві. А це означає, що загальна сума балансу містить у собі нереальну суму вартості. Аналогічна справа і з товарами. У балансі вони показані у торгових підприємствах в оцінці за роздрібними цінами (актив), та разом з цим у пасиві балансу є стаття – торгова націнка на нереалізовані товари. Слід також звернути увагу на такий момент, як показники

використаного прибутку поточного року. Потрібно також виключити з балансу подвійний облік залучених коштів завдяки випущеним акціям трудового колективу, акціям та облігаціям підприємства, оскільки сума залучених коштів відображається у розділі II пасиву балансу як позичені кошти та рівнозначно у I розділі активу як гроші, що надійшли до спеціальних фондів господарства».

З 1999 року ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності регламентується положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, які розробляються й вдосконалюються з урахуванням вимог міжнародних стандартів та особливостей системи обліку, що склалася в Україні. Відповідно до НП(с)БО №1 «Баланс» визначає зміст і форму балансу та загальні вимоги до розкриття його статей. Структура бухгалтерського балансу має наступний вигляд: актив – необоротні активи, оборотні активи, витрати майбутніх періодів; пасив – власний капітал, забезпечення наступних витрат і платежів, довгострокові зобов'язання, поточні зобов'язання та доходи майбутніх витрат. Головний спеціаліст з фінансів Ірландського інституту менеджменту в Дубліні, економіст за освітою, Кяран Уолш підтримує думку, що базова п'ятиблочна схема балансу – це найбільш зручна форма для пояснення навіть найскладніших фінансових аспектів бізнесу.

В останні роки в економічній літературі дедалі частіше можна зустріти критику традиційних фінансових показників, сформованих на основі даних бухгалтерського обліку як підґрунтя для прийняття управлінських рішень. Ця критика зумовлена ретроспективним характером цих показників, що значно зменшує їхню цінність для управління. Вивчивши різноманітні літературні джерела та проаналізувавши погляди вчених щодо удосконалення бухгалтерського балансу, можна згрупувати та представити їх пропозиції у вигляді наступної таблиці (табл. 1).

Підходи вітчизняних вчених до вдосконалення структури бухгалтерського балансу, затвердженої НП(с)БО №1 «Баланс» :

Таблиця 1

Запропоновані зміни	Богатко Н.Г.	Буфатіна І.	Верига Ю.А.	Чижевська Л.В.	Хомин П.Я	Задорожний З.В.	Кулик В.А.	Лончакова В.О.	Тесленко Т.І.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Пропозиції щодо розділів «Доходи майбутніх періодів» та «Витрати майбутніх періодів»									
Розділення витрат майб.періодів на довгострокові та поточні, відображення їх у складі необ. та обор. активів	+	+	+	+		+	+		
Розділення доходів майб. періодів на довгострокові та поточні, відображення їх у складі довгострокових та поточних зобовязань	+	+	+	+			+		+
Віднесення статті «Витрати майбутніх періодів» до розділу «Оборотні активи»								+	
Віднесення доходів майбутніх періодів до складу власного капіталу підприємства						+			
Пропозиції щодо розділу «Забезпечення наступних витрат і платежів»									
Статтю «Цільове фінансування» : - розділити на довгостроково та поточні зобов'язання - включити до складу власного капіталу		+		+			+		+
Статтю «Забезпечення наступних витрат		+				+	+		+

та платежів»: -розділити на довгострокові і поточні зобов'язання -включити до складу поточних зобов'язань -включити до складу власного капіталу									
Пропозиції щодо назви та структури балансу									
Розташування статей у балансі відповідно до порядкових номерів рахунків БО								+	
Назву форми №1 «Баланс» замінити на «Звіт про фінансовий стан»						+			
Інші пропозиції щодо активу і пасиву балансу									
Відображення негативного гудвілу за статтею «Знос нематеріальних активів»								+	
Об'єднання статей «Довгострокова дебіторська заборгованість» та «Інші необоротні активи»	+								
Відображення грошових коштів однією статтею	+								
Об'єднання статей «Статутний капітал» та «Пайовий капітал»	+								
Актив балансу доповнити 4 розділом «Балансові надлишки»					+				
Відображення окремими статтями «Основні засоби» та «Інші необоротні матеріальні активи»								+	
Розміщення статті «Інші оборотні активи» перед статтею			+						

«Грошові кошти»									
Розміщення розділу «Необоротні активи та групи вибуття» окремою статтею у складі оборотних активів						+	+		
Активи підприємства називати як «довгострокові» і «короткострокові»			+				+		

У результаті суттєвих змін, затверджених наказом Міністерства фінансів України від 27.06.2013 р. №627, та набуття чинності національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку №1 «Загальні вимоги до складання фінансової звітності» баланс (звіт про фінансових стан) отримав новий вигляд: актив – необоротні активи; оборотні активи; необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу; пасив – власний капітал; довгострокові зобов'язання і забезпечення; поточні зобов'язання і забезпечення; зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утриманими для продажу.

Однак удосконалення бухгалтерського балансу на перспективу зумовлене необхідністю підвищення його інформаційної потужності та зручності використання у процесі аналізу фінансового стану підприємства. Для цього необхідні: зміна місця відображення у балансі окремих видів майна та джерел його формування; зміна назв окремих структурних елементів балансу для покращення розуміння показників, що наводяться за відповідними статтями. Удосконалення чинної форми бухгалтерського балансу проводиться на основі власних пропозицій автора із урахуванням доробку вчених, що здійснювали дослідження у цьому напрямі.

По-перше, чинний бухгалтерський баланс ще не повною мірою відповідає потребам контролю за дотриманням прийнятого в фінансовому

менеджменті «золотого правила ліквідності», згідно з яким активи підприємства мають фінансуватися пасивами такої самої строковості.

Це пов'язано з недостатньо чітким розмежуванням у балансах українських підприємств активів та зобов'язань. Тому, для збереження порядку розміщення статей у активі балансу від найменш ліквідних до найбільш ліквідних, у пасив балансу залежно від строку погашення пропонується внести зміни до порядку розташування розділів (статей) бухгалтерського балансу. При цьому, проаналізувавши досвід зарубіжних країн щодо побудови балансу, можна зробити висновок, що більшість з них дотримуються такої самої точки зору, однак, наприклад, активи в американському балансі розміщуються в порядку зменшення ліквідності балансових статей: від грошових коштів у касі до нематеріальних активів.

Питання щодо місця розташування розділу «Необоротні активи та групи вибуття, утримані для продажу» у бухгалтерському балансі можна вирішити включенням цього виду активу до складу запасів та відображенням у додатковому рядку 1105 другого розділу активу балансу «Оборотні активи» за статтею «у тому числі активи та групи вибуття». Відповідно, розділ «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утриманими для продажу» можна включити у додатковий рядок 1640 третього розділу пасиву балансу «Поточні зобов'язання і забезпечення» за статтею «Зобов'язання по активах та групах вибуття, утриманих для продажу». Відображення таких активів та зобов'язань окремими розділами порушує логічну структуру бухгалтерського балансу та викликає сумніви при віднесенні цих активів до складу необоротних чи оборотних активів під час проведення аналітичних процедур.

Крім того, якщо чинним планом рахунків для обліку такого виду активу призначено субрахунок 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» та для обліку зобов'язань – 680 «Розрахунки, пов'язані з необоротними активами та групами вибуття, утримувані для

продажу», то такі корективи суттєво вплинуть на будову балансу й розуміння його статей. З іншого погляду, виділення таких розділів є недоречним, оскільки жодної статті (показника) у них не передбачено.

По-друге, у процесі фінансово-господарської діяльності в підприємств, крім фактичних зобов'язань, можуть також виникати умовні, реальність яких залежить від настання чи ненастання певних подій у майбутньому. До такого виду зобов'язань належать забезпечення. Відповідно до П(С)БО №11 «Зобов'язання», забезпечення – це зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу. Забезпечення виникає внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди, його оцінка може бути розрахунково визначена. Крім того, для раціональної побудови бухгалтерського балансу потрібно мати, насамперед, науково обґрунтований План рахунків бухгалтерського обліку. Слід зазначити, що з позиції Плану рахунків бухгалтерського обліку, для обліку забезпечення зобов'язань призначений четвертий клас «Власний капітал та забезпечення зобов'язань».

Тому пропонується в пасиві балансу виділити додатковий розділ «Пасиви, прирівняні до зобов'язань», що включив би статті «Цільове фінансування» та «Забезпечення наступних витрат і платежів».

Підсумовуючи усе вище написане, можу зробити висновок, що у системі бухгалтерської звітності баланс посідає центральне місце. Завдяки йому можна визначити склад і структуру активів підприємства, ліквідність і оборотність коштів, наявність власного капіталу й зобов'язань, стан і динаміку дебіторської та кредиторської заборгованості. Розробка подальших напрямів удосконалення бухгалтерського балансу можлива лише за умови системного дослідження історії розвитку цієї облікової категорії. Саме вивчення історичних аспектів розвитку бухгалтерського балансу дає змогу зрозуміти економічну сутність поняття, усвідомити його сучасне значення, осмислити досвід попередників та передбачити напрями подальшої еволюції.

Внесення до чинного балансу запропонованих доповнень і змін дасть можливість без попереднього перегрупування окремих його позицій використовувати дані під час аналізу бухгалтерської фінансової звітності, що в свою чергу робить баланс більш показовим, інформативним та реальним.

2.Зміст і будова бухгалтерського балансу

За формою баланс являє собою двосторонню таблицю, ліва сторона якої називається активом і призначена для відображення господарських засобів за складом і розміщенням, а права сторона, що називається пасивом, призначена для відображення джерел формування господарських засобів. Така форма побудови бухгалтерського балансу називається горизонтальною. Вона широко використовується в країнах континентальної Європи, в тому числі й в Україні. Англomовні країни використовують вертикальну форму побудови балансу, коли спочатку показують склад активу, а потім - пасиву.

Слід зазначити, що в основі побудови горизонтальної та вертикальної форм бухгалтерського балансу знаходиться одне й те саме рівняння, яке в бухгалтерському обліку прийнято називати балансовим рівнянням. Воно має такий вигляд:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал} + \text{Зобов'язання}$$

Це рівняння є свідченням того, що активи підприємства можуть формуватися як за рахунок власних коштів, так і залучених, тобто коштів інших підприємств та фізичних осіб. Однак існують випадки, коли активи підприємства формуються тільки за рахунок власних коштів (власного капіталу). Така ситуація можлива на початкових стадіях діяльності підприємства. Тоді балансове рівняння матиме такий вигляд:

$$\text{Активи} = \text{Власний капітал}$$

У бухгалтерському балансі всі господарські засоби підприємства та джерела їх формування об'єднані в економічно однорідні групи, які називають статтями балансу. Статті балансу мають загальну назву, окремий код і записуються окремими сумами. Статті бухгалтерського балансу

поділяють на активні (ті, що розміщені в активі балансу) і пасивні (ті, що розміщені в пасиві балансу).

Стаття балансу - це показник, що відображає на звітну дату стан окремих видів активів, власного капіталу та зобов'язань.

Статті активу характеризують господарські засоби: основні засоби, запаси, кошти, дебіторську заборгованість тощо. Статті пасиву характеризують джерела власних і залучених коштів: статутний капітал, прибуток, кредити банку, кредиторську заборгованість тощо.

Підсумок активу або пасиву (оскільки вони мають дорівнювати один одному) називається валютою балансу.

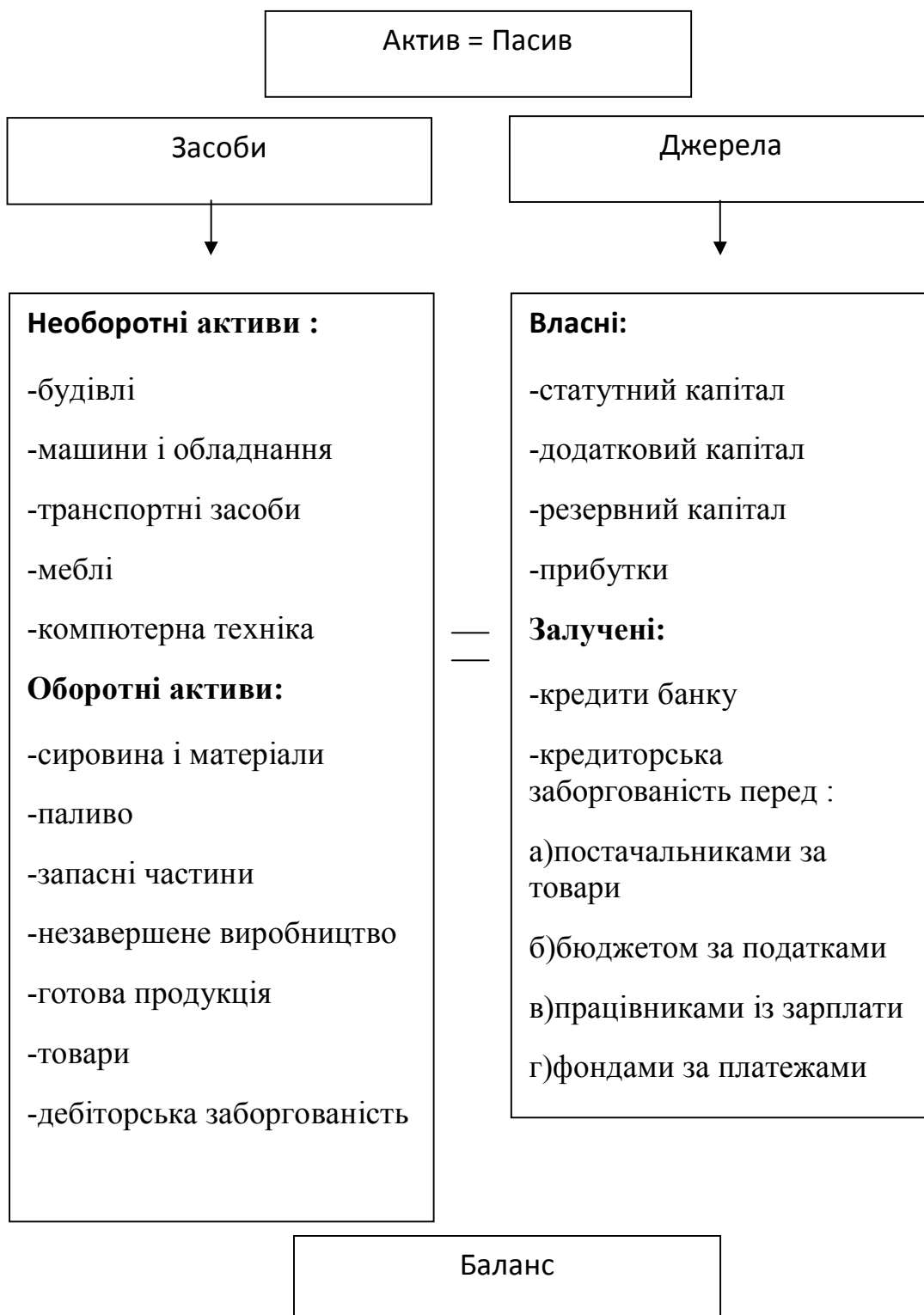
Загальні підсумки активу і пасиву балансу дорівнюють один одному. Це обов'язкова умова правильності його складання. Рівність підсумків активу і пасиву балансу зумовлена тим, що в обох його частинах відображені у вартісній оцінці одні й ті самі господарські засоби, які згруповані за різними ознаками: в активі за складом і розміщенням, а в пасиві - за джерелами їх формування. Кожна група господарських засобів, розміщених в активі, має відповідне джерело їх формування, відображене в пасиві балансу. Відсутність рівності підсумків активу і пасиву балансу свідчить про наявність помилок, допущених при його складанні.

Змістовна частина балансу визначається його будовою та структурою. Розміщення статей в активі та пасиві у світовій і вітчизняній практиці істотно відрізняється .

У бухгалтерському балансі статті розміщені за їх здатністю перетворюватися на грошові кошти. Так, в активі балансу вони розташовані в міру зростання їх ліквідності: від нематеріальних активів до грошових коштів, а в пасиві - за ознакою часу, який потрібен для повернення боргу.

Грошовий вираз статті балансу називається оцінкою статті. Статті бухгалтерського балансу поділяються на:

- активні та пасивні;
- основні та регулюючі.

Показники основних статей включаються в підсумки розділів та підсумок балансу. Регулюючі статті не мають значення без основних і їх суми в підсумок балансу не включаються. В активі балансу такими статтями є первісна вартість та знос нематеріальних активів і основних засобів, первісна вартість дебіторської заборгованості та резерв сумнівних боргів. У пасиві неоплачений капітал та вилучений капітал. Активні статті балансу групуються у розділи активу, пасивні - у розділи пасиву балансу.

У I розділі активу "Необоротні активи" наводяться статті: нематеріальні активи, основні засоби (за первісною та залишковою вартістю, яка включається до валюти балансу, та сумою зношення), незавершене будівництво, довгострокові біологічні активи, довгострокові фінансові інвестиції, довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи. Необоротні активи в економічній літературі та практиці відомі ще як довгострокові активи або фіксовані активи. Вони є такими, що не споживаються протягом одного операційного циклу, керівництво підприємства не передбачає їх конвертації у гроші в поточному році, і основне призначення яких - не перепродаж, а використання в господарській діяльності.

II розділ активу - "Оборотні активи" містить дані про виробничі запаси, поточні біологічні активи, незавершене виробництво, готову продукцію, товари, векселі одержані, поточну дебіторську заборгованість, поточні фінансові інвестиції, грошові кошти та їхні еквіваленти.

III розділ активу «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття» і пов'язані з ними зобов'язання, а також результати їх продажу (вибуття) відображаються у фінансовій звітності окремо від інших активів, зобов'язань та підсумків інших видів діяльності.

У I розділі пасиву "Власний капітал" подають інформацію про статутний, неоплачений, вилучений, пайовий, додатковий і резервний капітал та нерозподілений прибуток (непокриті збитки).

У II розділі пасиву «Довгострокові зобов'язання та забезпечення» показується сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них позиками, яка не є поточною.

У III розділі пасиву балансу "Поточні зобов'язання" відображають зобов'язання за одержаними кредитами банку та за виданими векселями зі строком погашення до 12 місяців з дати балансу, кредиторську заборгованість за товари, роботи і послуги, поточні зобов'язання за розрахунки з бюджетом, зі страхування, оплати праці тощо.

Четвертий розділ пасиву «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, і утриманими для продажу, та групами вибуття» тобто зобов'язання, які виникли на підприємстві в результаті продажу необоротних активів.

Активи, зобов'язання та власний капітал відображаються у балансі підприємства за умови їх відповідності всім критеріям визнання. Якщо об'єкт бухгалтерського обліку не відповідає одному з критеріїв визнання, то він не відображається у балансі.

3. Загальна характеристика активу бухгалтерського балансу

У ринковій економіці під активами балансу розуміється майнова маса, що повинна активно працювати і приносити прибуток. Статті активу розташовуються по визначеній системі. В Україні актив балансу будується в порядку зростаючої ліквідності і поділяється на три розділи: необоротні активи, оборотні активи й витрати майбутніх періодів.

Розділ 1 "Необоротні активи" поєднує різні по своєму економічному значенню статті балансу і містить зведення про засоби, вкладені в основні фонди і на інші цілі. Об'єднання їх в одному розділі обумовлено приналежністю до найменш ліквідних активів. Ці активи не призначені для продажу, а використовуються для виробництва продукції, її транспортування і збереження. Виробничі і фінансові вкладення тривалого користування характеризують діяльність підприємства. Тут зосереджені наступні статті.

Стаття "Основні засоби" включає вартість основних засобів як діючих, так і тих, що знаходяться в запасі.

У статті "Нематеріальні активи" показуються активи, що не мають матеріальної форми, але мають значну вартість: права користування землею й ін. природними ресурсами; патенти, ліцензії, товарні знаки і т.п.

Стаття "Незавершені капітальні інвестиції" призначена для відображення фактичних витрат підприємства на капітальне будівництво, по монтажу устаткування.

По статті "Довгострокові фінансові інвестиції" відбиваються фінансові вкладення з розшифровкою по видах вкладень: інвестиції в дочірні підприємства, позики на термін більш 12 місяців.

У статті „Довгострокова дебіторська заборгованість” показується заборгованість фізичних та юридичних осіб, яка не виникає в ході

нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу.

У статті «Відстрочені податкові активи» відображається сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню в наступних періодах унаслідок тимчасової різниці між обліковою та податковою базами оцінки.

По статті «Інші необоротні активи» наводяться суми необоротних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Необоротні активи».

Загальним для статей активів першого розділу є те, що вони не змінюють свою економічну і фізичну форму протягом декількох років і вимагають тривалих джерел покриття, якими є власні засоби і довгострокові кредити і позики, що у сумі складають перманентний капітал.

Розділ 2 "Оборотні активи" включає оборотні активи підприємства, що приймають участь у виробничо-технологічному процесі, боргові права підприємства, а також короткострокові фінансові зобов'язання і кошти . Основні статті розділу наступні.

У групі "Запаси" показуються запаси сировини, матеріалів, палива, покупних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, тара; наявність на складі закінчених виробництвом виробів й ін.

В другому розділі враховується також дебіторська заборгованість, що утворюється з розрахункових взаємин підприємства з господарськими організаціями. Дебіторська заборгованість є важливою частиною оборотних коштів. При наявності конкуренції і складностей збуту продукції підприємства можуть продавати її.

По статті "Поточні фінансові інвестиції" показуються короткострокові (на термін не більш одного року) вкладення підприємства які можуть бути

реалізовані в будь-який момент (крім інвестицій, які є еквівалентом грошових коштів).

У статті «Грошові кошти та їх еквіваленти» відображаються кошти в касі, на поточних рахунках та інших рахунках у банках, які можуть бути використані для поточних операцій, а також еквіваленти грошових коштів. У цій статті окремо наводяться кошти в національній та іноземній валютах. Кошти, які не можна використати для операцій протягом одного року, починаючи з дати балансу або протягом операційного циклу внаслідок обмежень, слід виключати зі складу оборотних активів та відображати як необоротні активи. Збільшення в динаміці по цій статті, як правило, свідчить про поліпшення фінансового стану підприємства.

У статті «Інші оборотні активи» відображаються суми оборотних активів, які не можуть бути включені до наведених вище статей розділу «Оборотні активи».

Третій розділ активу «Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття» передбачає виділення в окрему групу тих довгострокових активів, балансову вартість яких буде відшкодовано, як правило, шляхом продажу, а не шляхом подальшої експлуатації.

Чинним Планом рахунків для обліку цих об'єктів призначено субрахунок 286 «Необоротні активи та групи вибуття, утримувані для продажу» до рахунку 28 «Товари», на якому здійснюють облік руху товарно-матеріальних цінностей, що надійшли на підприємство з метою продажу. Таке визначення не можна застосовувати до операцій перекласифікації основних засобів із одного виду в інший, тому що придбання засобів праці здійснювалося з метою подальшого використання, а не продажу, і на момент прийняття рішення про реалізацію цей актив уже був на підприємстві, він не є новопроданим.

4. Особливості формування пасиву бухгалтерського балансу

Пасив балансу показує, яка величина засобів (капіталу) вкладена в господарську діяльність підприємства, хто і якою мірою брав участь у створенні майнової маси підприємства. Він визначається як зобов'язання за отримані цінності чи як вимоги на отримані підприємством ресурсів. Зобов'язання розрізняються по суб'єктах: одні з них є зобов'язаннями перед власниками підприємства, інші - перед кредиторами, банками. Такий розподіл зобов'язань у балансі має важливе значення при визначенні терміновості їхнього погашення.

В ринковій економіці пасив балансу показує, яка величина засобів (капіталу) вкладена у господарську діяльність підприємства, хто та якою мірою брав участь у створенні майнової маси підприємства. Пасив балансу визначається як зобов'язання за отримані цінності чи як вимоги на отримані підприємством ресурсів. Зобов'язання розрізняються по суб'єктах: одні з них є зобов'язаннями перед власниками підприємства, інші - перед кредиторами, банками. Такий розподіл зобов'язань в балансі має важливе значення при визначенні терміновості їхнього погашення.

Статті пасиву групуються по ступені терміновості повернення зобов'язань. В бухгалтерському балансі власний капітал підприємства відбивається у першому розділі пасиву «Власний капітал». Основною статтею цього розділу «Зареєстрований капітал» показує суму засобів, інвестовану власниками задля забезпечення статутної діяльності підприємства.

В даному розділі відбиті залишки резервних фондів, утворених на підприємстві відповідно до законодавства і установчих документів, нерозподілений прибуток.

В статті «Зареєстрований (пайовий) капітал» наводиться сума пайових внесків членів спілок і інших підприємств, що передбачена установчими документами.

В статті «Капітал у дооцінках» акціонерні товариства показують суму, на яку вартість реалізації випущених акцій перевищує їхню номінальну вартість.

В статті «Додатковий капітал» відображається сума дооцінки необоротних активів, вартість активів, безкоштовно отриманих підприємством від інших юридичних або фізичних осіб, й інші види додаткового капіталу.

В статті «Резервний капітал» наводиться сума резервів, створених відповідно до чинного законодавства або установчих документів за рахунок нерозподіленого прибутку підприємства.

В статті «Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)» відображається або сума прибутку, яка реінвестована в підприємство, або сума непокритого збитку. Сума непокритого збитку наводиться у дужках і вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

В статті «Неоплачений капітал» відображається сума заборгованості власників (учасників) за внесками до статутного капіталу. Дана сума наводиться у дужках та вираховується при визначенні підсумку власного капіталу.

В статті «Вилучений капітал» господарські товариства відображають фактичну собівартість акцій власної емісії або часток, викуплених товариством в його учасників. Сума вилученого капіталу наводиться у дужках та підлягає вирахуванню при визначенні підсумку власного капіталу.

Другий розділ пасиву «Довгострокові зобов'язання та забезпечення» показується сума заборгованості підприємства банкам за отриманими від них

позиками, яка не є поточною. Наводиться заборгованість підприємства щодо зобов'язань з залучення позикових коштів (в інших суб'єктів господарювання), на які нараховуються відсотки. Показується сума податків на прибуток, що підлягають сплаті у майбутніх періодах внаслідок тимчасової різниці між обліковою ставкою та податковою базами оцінки.

Третій розділ «Поточні зобов'язання і забезпечення» включає короткострокові (до 1-го року) кредити банків і позики, а також притягнуті в ході розрахунків засоби кредиторів. Вони погашаються протягом року за рахунок поточних активів. Сюди входить заборгованість за внесками до позабюджетних фондів передбачених чинним законодавством.

Четвертий розділ пасиву «Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, і утриманими для продажу, та групами вибуття» тобто зобов'язання, які виникли на підприємстві в результаті продажу необоротних активів.

Висновки

Дефініція балансу пройшла тривалий, іноді суперечливий шлях розвитку. В цілому баланс як самостійна бухгалтерська категорія сформувалась у кінці XVII – на початку XVIII ст. Кінцеве розуміння балансу формувалось під впливом глибоких досліджень не тільки в обліку, але і в економіці, фінансах, праві та інших економічних напрямках.

Специфіка балансового методу в бухгалтерському обліку пояснюється наступними характеристиками:

1) кожна господарська операція відображається не менше, ніж на двох рахунках;

2) підсумки активу і пасиву балансу змінюються в тому випадку, коли господарська операція проходить одночасно по статтях складу господарських засобів та їх джерел;

3) зберігається рівність підсумків активу і пасиву після будь-якої операції.

Дослідивши питання складання бухгалтерського балансу на підприємстві можна зробити наступні висновки.

Необхідно відзначити, що статті українського балансу розташовані не хаотично і довільно, а у визначеній послідовності. Принцип побудови статей активу балансу по ліквідності полягає в тім, що всі статті ранжуються, починаючи від найменш ліквідних (Основні засоби), до більш ліквідного (Запаси), і закінчуючи абсолютно ліквідною статтею (Кошти). Статті ж пасиву балансу групуються по ступені терміновості повернення, і розташовуються по зростаючій терміновості.

В основу класифікації бухгалтерських балансів – обов’язкового пізнавального акту – повинна бути покладена мета складання такого балансу. Розроблена класифікація наближує погляди різних авторів та забезпечує теорію і практику єдиною і повною класифікацією бухгалтерських балансів, що базується на ознаках їх адресності.

Відсутність довідкової служби, яка б надавала мінімум інформації про підприємства, недостатня кількість і якість ділових довідників, абсолютна перевага друкованих інформаційних продуктів над електронними, – ці причини не дають можливості широкій громадськості робити висновки про діяльність підприємства. Тому необхідно чітко і послідовно дотримуватись вимог до балансу як центрального бухгалтерського звіту.

Основна увага при складанні звітності повинна в першу чергу звертатися на відображення у ній корисної інформації, а не на обсяг даних. Це дозволить розробити чітку систему пояснювальних записок на основі релевантності інформації для прийняття рішень.

До недоліків діючої форми бухгалтерського балансу можна віднести непостійність оцінки засобів на момент складання балансу та порушення принципів економічного групування засобів. Виходячи з факторів, що впливають на структуру балансу і осмислюючи тенденції її розвитку, запропонована нова структура балансу, яка має на меті підвищити його аналітичність.

При побудові балансу слід приділити увагу питанню групування цінностей, які обліковуються, та їх розподілу на відповідні рубрики за загальним для всіх підприємств планом. В іншому випадку, читання балансів є важким завданням не тільки для широкої публіки, але і для спеціалістів бухгалтерського обліку.

Перегляд структури і змісту балансу необхідно робити одночасно з удосконаленням Плану рахунків бухгалтерського обліку, який є

методологічною основою формування поточної результативної інформації. Потрібно досягти того, щоб перелік синтетичних рахунків, який передбачається в Плані, за нумерацією і змістом був пов'язаний з переліком статей балансу. Відсутність такого узгодження призводить до додаткових затрат праці при складанні балансу.

Реформу системи бухгалтерського обліку не можна вважати закінченою доти, доки:

1) усі керівники підприємств України не зрозуміють необхідності використання даних, сформульованих МСБО для внутрішнього управління. Іншими словами, керівники повинні усвідомити необхідність користування власними формами управлінської звітності;

2) бухгалтери підприємств не навчаться подавати звітність бездоганної якості, вірогідність якої забезпечує система внутрішнього аудиту з кваліфікованим персоналом.

На сучасному етапі впровадження МСБО завдання полягає в тому, щоб:

-упорядкувати понятійний апарат, який використовується в МСБО;

-змоделювати на конкретних прикладах систему, яка дасть змогу у щоденній роботі накопичувати інформацію за поновленими правилами;

-поширити досвід підприємств з іноземними інвестиціями, які вже працювали з МСБО.

Список використаної літератури

- 1.Бутинець Ф.Ф. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник для студентів вузів спеціальності 7.050106 "Облік і аудит".-3-тє видання доповнене і перероблене.-Житомир:ЖІТІ,"Рута",2002.-554с.
2. Бухгалтерський облік: офіційні матеріали. – М.:ИНФРА-М, 2001
3. Верига Ю.А. Історичний аспект розвитку балансу та використання його в аудиті / Ю.А. Верига // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2002. – № 3. – С. 152–154
4. Грабова Н.М. Теорія бухгалтерського обліку: Навч. посіб. / За ред. М.В. Кужельного. - К.: АСК, 2001. - 272 с.
5. Гольцова С.М., Плікус І.Й. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. - Суми: ВТД "Університетська книга",2006. – 255 с.
- 6.Ждан В.І., Хаустова Є.Б., Колос І.В., Бондаренко О.С. Теорія бухгалтерського обліку: Навч.посібник.-К.: Центр навч. літератури, 2006.-384 с.
7. Закон України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" від 16.07.1999 р. №996-ХІУ.
8. Кузьмінський А.М., Кузьмінський Ю.А. Теорія бухгалтерського обліку: Підручник. - К.: КНЕУ, 1999. - 288 с.
9. Левицька С. Бухгалтерський облік: основи, перспективи розвитку // Бухгалтерський облік і аудит. – 2007. - №8. - с. 7-12.
10. Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні. Закон України / Все про бухгалтерський облік. – 1999р.
11. Рудий Є. Збільшення статутного фонду: джерела, способи, реєстрація // Все про бухгалтерський облік. – 2005. - №109. - с. 47-48.